

DOI: 10.21005/pif.2016.28.B-04

THE ARCHITECTURAL SPACE FOR IDEAS AS A FORM OF THE REVITALISATION OF RESIDENTIAL AREAS

ARCHITEKTONICZNA PRZESTRZEŃ IDEI JAKO FORMA REWITALIZACJI OBSZARÓW MIESZKANIOWYCH

Agnieszka Kurkowska

dr inż. arch.

Politechnika Koszalińska
Instytut Wzornictwa
Zakład Architektury Wnętrz

ABSTRACT

The author presents the issues regarding the architectural space for ideas in the context of the dwelling process. The selected topic is the presentation of an attempt to revitalise a district of Gdańsk through an original intentional project. A larger context is the problem of the unwanted legacy of tower block housing estates, which are not an appropriate answer to the need to dwell and not even necessarily to the need for a shelter. A home requires the experience of identification with the place and needs space developed on a case specific basis. Crowding and surfeit eliminate the feeling of personal freedom. Yet, the residents of housing estates try to tame the space in which they live. The planned project is to help them with that. The used tool is the ideological architectural sculpture being the medium of the contents supporting adding of the values to the place with many deficits which make the experiencing of the true Home hard for its inhabitants.

Key words: home, ideological architectural sculpture, dwelling

STRESZCZENIE

Artykuł prezentuje zagadnienie architektonicznej przestrzeni idei w kontekście procesu zamieszkiwania. Wybrany temat jest przedstawienie próby dokonania rewitalizacji w obszarze gdańskiego osiedla poprzez autorski projekt intencjonalny. Szerszym kontekstem jest problem niechcianego dziedzictwa blokowisk niestanowiących właściwej odpowiedzi na potrzebę zamieszkiwania a nawet na konieczność schronienia. Dom wymaga doświadczenia utożsamienia z miejscem, potrzebuje przestrzeni formowanej indywidualnie. Stłoczenie i nadmiar eliminują poczucie osobistej wolności. A jednak mieszkańcy osiedli próbują oswajać przestrzeń, w której żyją. Planowany projekt ma w tym dopomóc. Wykorzystanym narzędziem jest ideowa rzeźba architektoniczna, stanowiąca nośnik treści wspierających przydanie wartości miejscu w wielu niedoborach utrudniających doświadczenie prawdziwego Domu mieszkańcom.

Słowa kluczowe: dom, ideowa rzeźba architektoniczna, zamieszkiwanie

1. INTRODUCTION

An architectural object, inclusively coming into being in a dense urban fabric, is not always possible to implement in the form of a civil structure. In those zones which are difficult to invest in, temporary architectural structures may be a form of social stimulation and of bestowing the space with exceptional values. The temporary nature does not belittle the usefulness of the satisfaction of specific needs, and the content carried and experience obtained are permanently recorded in the residents' awareness thus influencing their feeling of good dwelling. After their physical interaction has stopped, the recovered ideas exist in the extra-physical reality and, when recalled, provide inspiration while stimulating further reflections and actions. That is the way in which architecture may fulfil its role in the space for ideas, a special category belonging to architecture. A released conception influences the permanent elements of the physical surroundings with its strong connotations. Abstraction meets the fact in everyday dwelling experience. An architect takes part in a broader and more complex process. As Vittorio Gregotti underlines, the empirical conditions provide the necessary data for the artistic practice in the discipline of the architectural design, so, for that reason he considers the discussion about a hierarchy, a fluidity and a significance of these conditions as exceedingly important in the architecture. [more in: 8, s. 1.]

Architect takes part in a broad and complicated process. As John N. Habraken has wrote down, No one builds alone:(...) Respond to those before you:When you find structure, inhabit it;When you find type, play with it;When you find patterns, seek to continue them [9, s. 131]

We need to remember that any spatial activities do not only mean the fit-out of space, but also of time, meanings and communication and, in the objective approach, the building of a man-to-man and a man-to-thing-and-to-man relationship [quoted after: 3, p. 123]. That is precisely the basic tool for the revitalisation of sub-standard residential areas, which are the estates with apartment 'blocks.' The space deprived of, perhaps only apparently, cultural values. The space which makes it difficult to implement aesthetic and spatial values. The space difficult to rearrange physically. Hence comes the argument that it is precisely in the space for ideas, an important aspect of architectural activities, that valuable revitalisation is possible. The architectural space for ideas may be treated as its special form. In the context of architecture, the space for ideas is a sphere of reflections, impressions, intentions and plans, and then of activities matching the thoughtful content with the form. An abstract idea and a recording materialising that idea (fig. 1 and 2) is a preliminary stage of the design of an architectural object [the design process was discussed in greater detail in: 13, p. 135-158]. As it is emphasized by Maria Misiągiewicz, *an idea produced and drawn by an architect, an idea grasped as an image, thought, concept, notion or opinion, bestows identity upon architectural things* [14, p. 69].

Structures coming into being as part of the 'Images Painted with Fire' ('Obrazy Ogniem Malowane' – OOM) Artistic Festival held regularly by the 'Gdańsk Archipelago of Culture' are an example of such a revitalisation supporting activity. In this year's edition, a model of an ideological architectural sculpture referring to the archetype of a shelter and of the human need to escape from inconvenience will come into being in a space, in accordance with the author's design.

2. INHABITATION

Inhabitation is a fundamental existential need. It is based on the sense of security and identity with new space. The condition is that the space must be consistent with the residents' system of values and expectations. Jan Gehl, writing *first is life, than the space, at the end the buildings* [6, s. 198] suggests, that the designers should properly set the priorities to get the proper design *taking under consideration the function of the space in*

*which the man is a subject*¹. In practice that means the appropriate distribution of a function and setting the specified requirements to the form². For Gehl, important is, shown by him *the necessity of demanding the requirements in a design process, to be sure, that the building's function and form will enrich the city space* [6, s. 198].

In the present times, good inhabitation is a privilege of those persons who are able to experience the identity with the place in which they live. Those impressions appear in various aspects and become apparent in various contexts, when confronted with unforeseen and unique situations. Everybody needs a shelter, a place for himself or herself and for the loved ones, and they satisfy that need owing to inhabitation space. Inhabitation is a process which requires having Home [more in: 12].

The building, as any other object of art is a solid of feelings and reactions. This the opinion of Andrew Ballantyne, who also, simultaneously, considers a meeting with the architecture as an experience and an experiment. *The one's reaction to the building depends on what one thinks one is engaging with - what 'architecture' we infer in the building.* [1, s. 42]

Inhabitation requires the sense of identity, isolation and seclusion. That sense and the opportunity for those situations to happen are distorted if people and services are concentrated at small areas of residential estates with high and medium-high multi-family buildings found in medium-size and large cities in Poland. When referring to the practice of designing tower block housing estates, Leszek Bylina emphasizes that *the private architectural practice has been eliminated, and designers became officials. The creator's originality was replaced with the omniscience of the official who took part in creation, and then had to use various norms, standard values, guidelines, recommendations and similar restrictions being created as a necessary minimum for human existence and a maximum of savings on construction with disrespect for the space at the same time* [4, p. 99, 100].

The disreputable legacy of the Polish People's Republic. In accordance with the concepts of the time, irrationally overscale human populations were supposed to be a solution to housing problems and the related severe lack of the opportunity of self-determination of thousands of Polish families. In a sense, those concepts prevented the problems mentioned above, however, flats being offered were not the Homes of full value. The shortage of privacy and of personal and family space remained. Common areas, shared with dozens or rather hundreds of families, did not guarantee the sense of 'being at one's own place.' Several decades have passed, the problem was diagnosed long ago, but those estates do and will exist because the shortage of residential space is still a current issue [cf. 16]. Therefore, can the shortages and deficiencies mentioned in the context of the 'tower block housing estates' be made up for?

The project mentioned above (OOM) is one of the attempts to introduce remedies regularly recalling artistic objects in the public space at the Gdańsk residential estate called Zaspą for a short time. The transitory nature of the experiences accompanying that event is not an obstacle to building durable, valuable relations in the imagination of the participant/member of the audience.

Safety understood as a worthy shelter for one's own being from physical and psychological inconvenience is one of the basic conditions of the existence of the Home. Safety guarantees elementary being and the tranquil of the ordinary nature of things. After that value has been provided, the next values jointly creating the Home can be sought. However, living in a residential block does not always psychologically meet even the condi-

¹ Generally it is not a new issue in the city planning – it comes after all from the idea of the Clarence Perry's neighbourhood unit announced in the publication from 1939.

² J. Gehl recalls, for example, strongly characteristic a curved facade, [8, *op. cit.*, s. 241], good details and materials, vertical facade's divisions, its segmentations, the balanced proportions [8, s. 206], or an unusual role of the groundfloor.

tions of a shelter. The impossibility of self-determination makes the experiencing of a shelter more difficult. A person seeks the experience of the identification with the place and region. A person wishes to understand the cultural conditions in which he or she lives. A person expects the possibility of identification and wants to experience putting down new roots. He or she needs social identification. The role of architecture is to develop positive attitudes, show positive meanings and take an active part in culture-forming and pro-social processes. Architecture formed in a correct way is such architecture *which, thorough its elements, develops cognitive processes, moderates emotional ones and triggers off behavioural processes typical of, for instance, the syndrome of loyalty: to oneself, to neighbours and to the place of residence, work and relaxation, education or prayer (agoral behaviours)* [2, p. 48]. Understood in such a way, an architectural object, also in the form of an ideological architectural sculpture, contributes to the enhancement of positive attitudes and processes in the human mind. The most significant challenge to architecture is the joint creation of the sense of freedom. This may become apparent through stressing intellectual freedom and allowing the freedom of choice of behaviour. Understanding the logic, the objective of one's action and existence, which is accomplished by a human being in his or her living space is, however, the most important as it is conducive to the freedom of action and thinking [based on: 2, p. 48].

3. IDEOLOGICAL ARCHITECTURAL SCULPTURE

The individual creative attitude represented here, which will become apparent, in accordance with the author's conception, in the space of a 'tower block housing estate,' is understood as an immanent feature of the architectural design process. That feature seems to be an obvious aspect of the process but it requires additional attention from the audience.

The important characteristic of the ideological architectural sculpture (which will again go between the architect and the audience for his or her object as a form of expression which is closer to a poetic message than a material for a civil structure) is its autonomous nature. This may be understood, after Gabriela Świtek, *as making the model independent of the design process for the architectural work, whose culmination is the actualisation of the real-scale work possible to dwell in or use* [17, p. 424]. The synthesis of the form and the conventionality of the material, difficult to achieve in a civil structure, are an important feature, too. The artistic matter used in sculpture makes it easier to express thoughts through the form and material because that matter is free from so severe restrictions to which a civil structure must be subjected. The way of moulding and the matter constituting the material in architectural sculptures indicate the conceptual and not only the actual character of those objects.

Therefore, what is an architectural object including the one which is more of a sculpture in its expression and in the scale allowed for in its implementation; which is the subject of spatial creation – is that object the recording of an idea? – a reply to the living needs of people? – the satisfaction of higher level needs? One thing is certain, namely that an architectural object is not, by any means, a preliminary stimulus replacing the absent stimulating object, but the architectural object is simply the stimulating object itself [5, p. 206]. Such understanding authorises the consideration of the architectural object as a tool for actions of a sociological character. Actions in the architectural space, which the temporary spatial creations could also be considered to be, cause motion, relocation, mixing and re-deciphering. Ewa Rewers is of the opinion that *any motion in the language communication space or in the physical urban space, while disturbing some 'text' found there, becomes a source of the growth of the meaning and, consequently, the beginning of a new text* [15, p. 7].

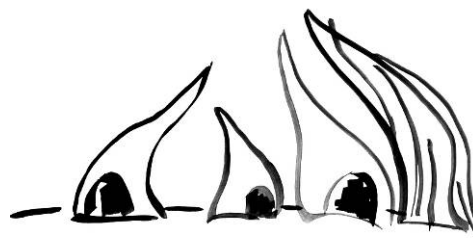

Fig 1 and 2. The 'shelters' in the 'inhabitation' cycle: graphics and outdoor composition, Męcikał, the commune of Brusy, 2016. Source: illustration and photo by A. Kurkowska

Ryc. 1 i 2. Obiekt 'schronienia' w cyklu 'zamieszkiwanie': grafika i aranżacja plenerowa, Męcikał, gm. Brusy, 2016. Źródło: il. i fot. A. Kurkowska

In architectural design, modelling or carving is a manually creative [cf. 7, p. 14], and based on personal expression, fragment of the process,³ that is why that stage is crucial for the individual recording of the content in the object-to-be. During sculpture moulding, the senses can act together synergistically. The conception begins to transform its graphic geometricised scheme or ideogram into the real physical formation of a solid body or spatial structure. The message is enriched. At the same time, that is a clear moment of the realisation of the content in architecture. The use of a model in the form of a sculpture to represent the idea described here is not a new activity. Architecture has an established place in the modern understanding of its connections with visual arts. *While artists reach for models and mock-ups as the recordings of a specific concept of space, architects take advantage of those forms of representation (. . .) also as the recording of philosophical considerations on the sources and basic functions of architecture. A model may be the first almost intuitive recording of an idea; only later is the model confronted with the technical and structural possibilities* [17, p. 426].

4. THE 'SHELTER' INTENTIONAL PROJECT

Planned action, constituting an abstracted fragment of the design process, belongs to the borderline between art and architecture. Intentionality is accompanied by the geometrization of ideas and by spatial creation depicting the form, but also carrying a strong message. The context of a tower block housing estate, an unnatural human residence, generating anxiety and collecting negative values and, along with that, social problems, is a significant reference to the author's individualised "shelter." The point of departure for a 'shelter' planned as an intentional project in the space of the Zaspia district is the design of an ideological architectural sculpture conceived and brought into existence as part

³ Apart from graphic or painting works at their earlier stages.

of the 12th National Polish Artistic Plein-Air Workshop in Męcikał⁴ (fig. 1, 2). A sculpture series under the common title of 'inhabitation'⁵ was created then. One of the objects was the 'shelters.' They were created from the elements of the forms created by human hands following the pattern of the symbolic hideaway archetypes, subsequently placed in the author's layout in the natural environment.⁶ A photo as a recording tool for the relations to have been obtained becomes an artistic medium for the metaphorical image.

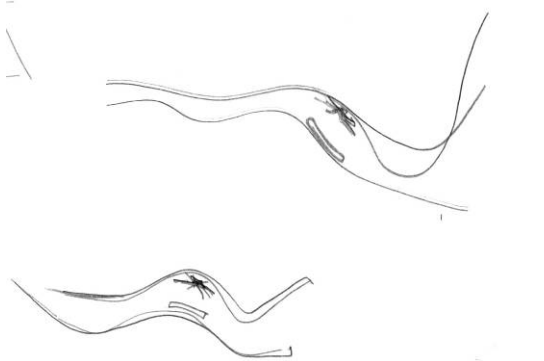

Fig. 3. Sketch to the 'shelter' project prepared for the 'Images Painted with Fire' Artistic Festival scheduled for October 2016 in the Zaspá district of Gdańsk. Source: illustration by A. Kurkowska

Ryc. 3. Szkic do projektu 'schronienie' przygotowany na Festiwal Artystyczny 'Obrazy Ogniem Malowane' planowany na październik 2016 w gdańskiej dzielnicy Zaspá. Źródło: il. A. Kurkowska

Fig. 4. Schematic visualisation the 'shelter' project prepared for the 'Images Painted with Fire' Artistic Festival scheduled for October 2016 in the Zaspá district of Gdańsk in the context of the surroundings. Source: illustration by A. Kurkowska

Ryc. 4. Schematyczna wizualizacja projektu 'schronienie' przygotowanego na Festiwal Artystyczny 'Obrazy Ogniem Malowane' planowanego na październik 2016 w gdańskiej dzielnicy Zaspá w kontekście otoczenia. Źródło: il. A. Kurkowska

It is precisely that image which is the source of reflection. Metaphorical places imagined by a symbolic gesture and fixed in a camera frame are recalled that way. The unique

⁴ Męcikał, the commune of Brusy, 29 July – 7 August 2016.

⁵ The following objects were comprised in the series: 'shelters,' 'putting down roots in a dwelling,' 'putting down roots in a tower block housing estate'.

⁶ At the exhibition, that object was presented in the working layout displaying the scale of the project and its intention next to ideological graphics and a photo presentation (series) constituting the documentation of an artistic activity and the communication of the intended idea and content in the fullest form of expression.

nature of the relationship between time and place and the non-reproducibility of the circumstances of those peculiar spatial situations make that means of expression become a medium for intangibility. The aim of the content being transposed is to encourage reflection on the inhabitation process in its various aspects: from the most intimate and personal one to a general social issue considered sociologically.

The case of the presented here author's project planned as part of the 'Images Painted with Fire' Artistic Festival held by the Gdańsk Archipelago of Culture in October 2016, in a form of a public, temporary structure, situated in the public space of a housing estate in Gdańsk Zaspą, will be similar. Light and shade will build up the forms created for the short duration of that event. The shape of the object referring to a labyrinth (fig. 3, 4) will display both the impossibility and purpose of action. The space obtained will, additionally, be an excuse for exhibiting, in that space, single sculptures (fig. 5, 6) bringing the supplementary content into the object and arranged *in situ*, in the space of the existing local plants and of structural landscaping. The clash of the forms and scale will enable experiencing unique impressions, liberating the thoughts, creating separate microcosm of one's own and the possibility of taking shelter. The audience will be transferred to another, extra-local dimension. A shelter or new place will be created which will come into being in ourselves while suggesting the possibility of building the Home inside our minds as an alternative to the inadequate reality. As it is noted by Bogdan Jałowicki, *a place is a fragment of cultural space to which, in the course of its creation, more or less consciously, various meanings were attributed* [10, p. 149]. That way, the place will also be full of meanings experienced and belonging individually, inaccessible and non-evident to the public.

Fig. 5. Forms in the plein-air layout, prepared for the Images Painted with Fire Festival, Joniny Wielkie, the commune of Karsin 2016. Source: photo by A. Kurkowska

Ryc. 5. Formy w aranżacji plenerowej przygotowane na Festiwal OOM, Joniny Wielkie, gm. Karsin 2016. Źródło: fot. A. Kurkowska.

Fig. 6. Forms in the plein-air layout, prepared for the Images Painted with Fire Festival, Joniny Wielkie, the commune of Karsin 2016. Source: photo by A. Kurkowska

Ryc. 6. Formy w aranżacji plenerowej przygotowane na Festiwal OOM, Joniny Wielkie, gm. Karsin 2016. Źródło: fot. A. Kurkowska.

Reflections saturated with additional values enable noticing the relations between surprising moments in any scale. Matej Jaššo has no doubts that *the personality of a human being, but also – figuratively – of any other entity (a company, city) is the basis of identity: such personality permits distinguishing between the individual and hundreds of similar individuals in an absolutely precise and unambiguous way. It is not, as a rule, that the various personal qualities or properties, turn out to be original, but their configuration* [11, p. 89]. It is enough to change the way of thinking and pay attention to the full availability of a solution, which is perhaps not obvious, but accessible to anyone. Then the space in which we live may become manifest itself by the beauty of the details and of an encounter with the peculiarity which is not commonly noticed.

5. SUMMARY

As spatial activities affect the quality of the life of people (the long-term influence), our mental and physical condition (as a result of each reception act), the feeling of unity, identity and identification (with a social group, region, nature and tradition), those activities should be carried out competently and spatial governance maintained or introduced with due care. The aim of creative activities should be to maintain the identification of the audience/users of space in a social group with the inhabited region, the history of the place, nature, natural geographic conditions, local materials, colours obtained from nature and culture, ornamental designs based on natural motifs and those following from the artistically enriched craftsmen's thought.

Similarly to the Peter Zumthor's statement, that the valuable architecture is the one moving somebody [18, s. 11], we can say that the tower block housing estate, which existence in its neuter, overwhelming physicality does not move anybody – is not valuable at all. So, what would be to arise this specific movement, what actions could emancipate the reflections showing it in another, indifferent, although still imperfect scene? Has the presented design a chance to raise and to leave the durable reference to the emotional attitude being felt during the everyday contact?

The Home is not only a flat or small or roomy accommodation, but also a space we cross every day and the festive places. The Home is both the rituals of everyday life and the unusual and unique events. However, first of all, this is our way of the perception of the reality and of presenting it to other people through our own gestures. The activities such as the project described above and the Artistic Festival contribute, in the author's opinion, to the revitalisation of areas with specific shortages. In the case of impersonal housing estates, the aim is to inspire the feeling of good inhabitation. The prepared presentation titled the 'shelter' aspires to contribute to the strengthening of faith in our own imagination and in the sense of attentive and sensitive experiencing, even if apparently it is not necessarily conducive to the self-development of the surroundings.

ARCHITEKTONICZNA PRZESTRZEŃ IDEI JAKO FORMA REWITALIZACJI OBSZARÓW MIESZKANIOWYCH

1. WSTĘP

Obiekt architektoniczny, inkluzywnie powstający w zwartej tkance miejskiej, nie zawsze jest możliwy do zrealizowania w formie obiektu budowlanego. W trudnych do doinwestowania strefach, formą aktywizacji społecznej i przydania przestrzeni wyjątkowych warto-

ści mogą być tymczasowo powstające struktury architektoniczne. Tymczasowość nie umniejsza ich celowości realizacji określonych potrzeb, a przekazana treść i uzyskane doświadczenia zapisują się trwale w świadomości mieszkańców, wpływając na ich poczucie dobrego zamieszkiwania. Odzyskane idee, po ustaniu ich fizycznego oddziaływania, egzystują w rzeczywistości pozafizycznej; przywołane z pamięci inspirują – stymulując kolejne refleksje i działania. Tak swoją rolę spełniać może architektura w przestrzeni idei, szczególnej kategorii przynależnej architekturze. Uwolniony zamysł oddziałuje na stałe elementy fizycznego otoczenia swoimi silnymi konotacjami. Abstrakcja spotyka się z faktem w codziennym doświadczeniu zamieszkiwania. Jak podkreśla Vittorio Gregotti, uwarunkowania empiryczne zapewniają niezbędny materiał dla artystycznej praktyki w dyscyplinie projektowania architektonicznego, dlatego uważa dyskusję o hierarchii, naturze i znaczeniu tych uwarunkowań jako niezwykle ważne w architekturze. [więcej w: 8, s. 1]

Architekt uczestniczy w szerszym i złożonym procesie. Jak napisał John N. Habraken, Nikt nie buduje sam (...) Odnieś się do tych przed tobą: kiedy znajdziesz strukturę: zamieszkać ją, kiedy znajdziesz model: odnieś się do niego, kiedy znajdziesz wzór: kontynuuj go [9, s. 131, tłum. własne]

Trzeba pamiętać, że wszelkie działania przestrzenne, oznaczają nie tylko aranżację przestrzeni, ale też czasu, znaczeń i komunikacji, a w ujęciu podmiotowym – budowania relacji człowiek – człowiek, człowiek – przedmiot – człowiek [za: 3, str. 123]. To właśnie zasadnicze narzędzie rewitalizacji niepełnowartościowych terenów mieszkaniowych jakim są osiedla zabudowane 'blokami' mieszkalnymi. Przestrzeń pozbawiona, czy może jedynie pozornie pozbawiona wartości kulturowych. Utrudniająca wdrożenie wartości estetycznych, przestrzennych. Trudna do fizycznej reorganizacji. Stąd teza, że właśnie w przestrzeni idei, ważnym aspekcie działań architektonicznych, możliwa jest wartościowa rewitalizacja. Architektoniczna przestrzeń idei może być traktowana jako jej szczególna forma. Przestrzeń idei w kontekście architektury to sfera refleksji, odczuć, intencji i zamierzeń, a następnie działań spasowujących zamyśloną treść z formą. Abstrakcyjna idea i konkretyzujący ją zapis (Ryc. 1 i 2) to wstępny etap projektowania obiektu architektonicznego [Proces projektowania omówiony szerzej w: 13, str. 135-158]. Jak podkreśla Maria Misiągiewicz, *idea, pomyślana i narysowana przez architekta, pojmowana jako wyobrażenie, pomysł, koncepcja, pojęcie czy pogląd nadaje tożsamość rzeczom architektonicznym* [14, str. 69].

Przykładem takiego działania, wspomagającego działania rewitalizacyjne, mogą być struktury powstające w ramach Festiwalu Artystycznego 'Obrazy Ogniem Malowane' – OOM organizowanego cyklicznie przez 'Gdański Archipelag Kultury'. W tegorocznej edycji zaistnieje w przestrzeni, zgodnie z projektem autorki, model ideowej rzeźby architektonicznej nawiązującej do archetypu schronienia i ludzkiej potrzeby ucieczki przed niedogodnościami.

2. ZAMIESZKIWANIE

Zamieszkiwanie to podstawowa konieczność egzystencjalna. Opiera się na poczuciu bezpieczeństwa i utożsamieniu z nową przestrzenią. Warunkiem jest jej zgodność z systemem wartości i oczekiwaniami mieszkańców. Jan Gehl, pisząc *najpierw życie, potem przestrzeń, na końcu budynki* [6, s. 198] sugeruje, aby projektanci prawidłowo ustawiali priorytety swojej pracy, co prowadzić powinno do dobrze wykonanego projektu *uwzględniającego funkcjonalne przeznaczenie przestrzeni, której podmiotem jest człowiek*⁷. W praktyce, oznacza to właściwe rozmieszczenie funkcji oraz nałożenie pewnych kryte-

⁷ co zasadniczo nie jest w urbanistyce zagadnieniem nowym – sięga przecież już co najmniej idei jednostki sąsiedzkiej Clarena Perry'ego ogłoszonej w publikacji z 1939 r.

riów formy⁸. Dla Gehla istotna jest, wskazana przez niego, *konieczność stawiania jeszcze w procesie projektowym, wymagań wobec nowych budynków tak, by mieć pewność, że ich funkcje i forma wzbogają przestrzeń miejską i życie miasta* [6, s. 198]

W obecnych czasach dobre zamieszkiwanie to przywilej osób, którym dane jest doświadczyć utożsamienia z zamieszkiwanym miejscem. Odczucia te pojawiają się w różnych aspektach, ujawniane w odmiennych kontekstach, wobec nieprzewidywalnych i niepowtarzalnych sytuacji. Każdy potrzebuje schronienia, własnego miejsca dla siebie i najbliższych mu osób, a potrzebę tę realizuje dzięki przestrzeni zamieszkiwania. Zamieszkiwanie to proces wymagający posiadania Domu. [więcej w: 12].

Budynek, jak każde dzieło sztuki, to zjednoczenie uczuć i reakcji. Tak uważa Andrew Ballantyne, rozważając jednocześnie spotkanie z architektem jako doświadczenie, eksperyment. *To, jak ktoś zareaguje na budynek będzie zależało od tego co myśli i co w związku z tym angażuje go: czyli co architektura poprzez budynek daje do zrozumienia.*[1, s. 42, tłum. własne]

Zamieszkiwanie wymaga poczucia tożsamości, wyizolowania, odosobnienia. Poczucie to i możliwości wymienionych sytuacji są zaburzone w przypadku koncentracji ludzi i usług na małych obszarach osiedli mieszkaniowych, zabudowanych wysokimi i średnio-wysokimi budynkami mieszkalnymi wielorodzinnymi, towarzyszącymi średnim i dużymi miastom w Polsce. Leszek Bylina odnosząc się do praktyki projektowania blokowisk akcentuje, że *zlikwidowano prywatną praktykę architektoniczną, a projektanci zostali urzędnikami. Kreatywność twórcy zastąpiono wszechwiedzą urzędnika, który brał udział w tworzeniu, a potem sam musiał korzystać z różnego rodzaju norm, normatywów, wytycznych, wskazań i tym podobnych ograniczeń tworzonych jako niezbędne minimum dla egzystencji człowieka, a maksimum oszczędności wykonawczych przy równoczesnym niepożądaniu przestrzeni* [4, str. 99, 100].

Niechlubna spuścizna PRLu. Irracjonalnie przeskalowane skupiska ludności zgodnie z ówczesnymi ich powstawaniem koncepcjami, miały być rozwiązaniem problemów mieszkaniowych. Doskwierającego deficytu możliwości samostanowienia tysięcy polskich rodzin. W pewnym sensie wspomnianym problemom zapobiegały, jednak oferowane mieszkania nie były pełnowartościowymi Domami. Pozostały: niedobór prywatności, niedobór przestrzeni osobistej, rodzinnej. Uwspólnione obszary, dzielone z dziesiątkami, a raczej setkami rodzin nie gwarantowały poczucia 'bycia u siebie'. Minęło kilka dekad, problem już dawno został zdiagnozowany, ale osiedla istnieją nadal i istnieć będą, ponieważ deficyt przestrzeni mieszkalnej jest problemem wciąż aktualnym [por. 16]. Czy można wobec tego zaradzić brakom i niedostatkom stwierdzonym w kontekście wspomnianych powyżej 'blokowisk'?

Jedną z prób wprowadzenia rozwiązań zaradczych jest wspomniany projekt (OOM) cyklicznie przywołujący na krótki czas obiekty artystyczne w przestrzeni publicznej na gdańskim osiedlu Zaspą. Ulotność towarzyszących temu wydarzeniu przeżyć nie jest przeszkodą dla budowania trwałych, wartościowych relacji w wyobraźni uczestnika/ odbiorcy.

Bezpieczeństwo, rozumiane jako godne schronienie własnego istnienia przed fizycznymi i psychologicznymi niedogodnościami, jest jednym z podstawowych warunków istnienia Domu. Gwarantuje elementarne bytowanie, spokój powszedniości. Zapewniwszy tę wartość można poszukiwać kolejnych, współtworzących Dom. Jednak mieszkanie w bloku nie zawsze psychologicznie spełnia nawet warunki schronienia. Niemożność samostanowienia utrudnia doświadczenie tegoż schronienia. Człowiek dąży do doświadczenia utożsamienia z miejscem, regionem. Pragnie rozumieć uwarunkowania kulturowe, w których żyje, oczekuje możliwości utożsamienia osobistego, chce doświadczyć zakorzenienia.

⁸ J. Gehl wspomina przykładowo o pełnym charakteru reliefie fasady, [8, *op. cit.*, s. 241], dobrych detalach i materiałach, wertykalnych podziałach elewacji, rozczłonkowaniu fasad, wyważonych proporcjach [8, s. 206], czy wyjątkowej pozycji parteru.

Potrzebuje identyfikacji społecznej. Rolą architektury jest kształtowanie pozytywnych postaw, przekazywanie pozytywnych treści, aktywne uczestnictwo w procesach kulturowych i prospołecznych. Prawdopodobnie formowana architektura to ta, *która poprzez swoje elementy rozwija procesy poznawcze, moderuje procesy emocjonalne i wyzwala procesy zachowaniowe charakterystyczne chociażby dla syndromu lojalności: wobec siebie, bliźnich i miejsca zamieszkania, pracy, wypoczynku, nauki czy modlitwy (zachowania agoralne)* [2, str. 48]. Tak rozumiany obiekt architektoniczny, także w postaci ideowej rzeźby architektonicznej, przyczynia się do wzmacniania pozytywnych postaw i pozytywnych procesów w umyśle człowieka. Najważniejszym wyzwaniem dla architektury jest współtworzenie poczucia wolności. Ujawniać się to może poprzez akcentowanie swobody intelektualnej i umożliwienie swobody wyboru sposobu zachowań. Najważniejszym jednak jest rozumienie logiki, celu swojego działania i istnienia, które realizuje w swojej przestrzeni życiowej człowiek, ponieważ sprzyja to swobodzie działania i myślenia [w oparciu o: 2, str. 48].

3. IDEOWA RZEŻBA ARCHITEKTONICZNA

Reprezentowana tu indywidualna postawa twórcza, która ujawni się, zgodnie z zamysłem autorki, w przestrzeni 'blokowska', jest rozumiana jako immanentna cecha procesu projektowania architektonicznego. Wydaje się oczywistym jego aspektem, chociaż od odbiorców wymaga dodatkowej uwagi.

Istotnym wyróżnikiem ideowej rzeźby architektonicznej (która kolejny raz będzie mediuem pomiędzy architektem i odbiorcą jego obiektu, jako forma wyrazu bliższa przekazowi poetyckiemu, aniżeli tworzywo obiektu budowlanego) jest jej autonomiczność, którą można rozumieć, za Gabriellą Świtek, *jako niezależnienie modelu od procesu projektowania dzieła architektonicznego, którego kulminacją jest realizacja dzieła w rzeczywistej skali, możliwego do zamieszkania czy użytkowania* [17, str. 424]. Ważną cechą jest też synteza formy oraz umowność tworzywa, trudna do uzyskania w obiekcie budowlanym. Tworzywo artystyczne jakim posiłkuje się rzeźba, ułatwia swobodne przekazywanie myśli poprzez materiał i formę, ponieważ jest pozbawione restrykcyjnych ograniczeń, jakim musi poddać się obiekt budowlany. Sposób kształtowania i tworzywa stanowiące budulec w rzeźbach architektonicznych wskazują na konceptualny, a nie tylko realizacyjny charakter tych obiektów.

Czym jest więc obiekt architektoniczny, także ten bardziej rzeźbiarski w wyrazie i przyjętej w opracowaniu skali, będący przedmiotem kreacji przestrzennej – zapisem idei? – odpowiedzią na potrzeby bytowe ludzi? – zaspokojeniem potrzeb wyższego rzędu? Jedno jest pewne, że *obiekt architektoniczny nie jest bynajmniej bodźcem wstępnym, zastępującym nieobecny obiekt pobudzający, lecz po prostu sam jest tym obiektem pobudzającym* [5, str. 206]. Takie rozumienie uprawnia rozpatrywanie go jako narzędzia poczynających o charakterze socjologicznym. Działania w przestrzeni architektonicznej, za jakie uznać można byłoby także tymczasowe kreacje przestrzenne, wywołują ruch, przemieszczenie, przemieszanie, ponowne odczytanie. Ewa Rewers zauważa, że *każdy ruch w przestrzeni komunikacji językowej lub fizycznie w przestrzeni miasta, naruszając jakiś zastany 'tekst', staje się źródłem przyrostu znaczenia, a w konsekwencji – początkiem tekstu nowego* [15, str. 7].

W projektowaniu architektonicznym modelowanie, czy rzeźbienie jest manualnie twórczym [por. 7, str. 14], bazującym na osobistej wypowiedzi, fragmentem procesu⁹, dlatego etap ten jest bardzo istotny dla indywidualnego zapisu treści w przyszłym obiekcie. W trakcie formowania rzeźby istnieje możliwość synergicznego współdziałania zmysłów. Zamysł zaczyna przeistaczać swój graficzny, często zgeometryzowany schemat czy ideogram w realne fizyczne uformowanie bryły lub struktury przestrzennej. Następuje wzbo-

⁹ Obok prac graficznych, czy malarskich we wcześniejszych etapach pracy.

gacenie przekazu. Jest to jednocześnie wyraźny moment urzeczywistniania treści w architekturze. Wykorzystanie do reprezentacji opisanej idei modelu w postaci rzeźby, nie jest działaniem nowatorskim. Architektura ma swoje ustalone już miejsce w nowoczesnym rozumieniu jej powiązań ze sztukami wizualnymi. *Podczas gdy artyści sięgają po modele i makiety jako zapisy określonej koncepcji przestrzeni, architekci wykorzystują te formy reprezentacji (...) także jako zapis filozoficznych rozważań o źródłach i podstawowych funkcjach architektury. Model może pierwszym intuicyjnym niemal zapisem pomysłu; dopiero później jest konfrontowany z możliwościami technicznymi i konstrukcyjnymi* [17, str. 426].

4. INTENCJONALNY PROJEKT 'SCHRONIENIE'

Planowane działanie, stanowiące wyabstrahowany fragment procesu projektowego, przynależy do pogranicza sztuki i architektury. Intencjonalności towarzyszy geometryzacja idei i kreacja przestrzenna ukazująca formę, ale także niosąca silne przesłanie. Kontekst blokowiska – nienaturalnej siedziby ludzkiej – generującej niepokój i piętrzącej negatywne wartości a wraz z tym problemy społeczne, jest istotnym odniesieniem dla zindywidualizowanego autorskiego 'schronienia'. Punktem wyjścia dla 'schronienia' planowanego jako intencjonalny projekt w przestrzeni Zaspy jest projekt ideowej rzeźby architektonicznej zamyślonej i powołanej do istnienia w ramach XII Ogólnopolskiego Pleneru Artystycznego w Męcikale¹⁰ (Ryc. 1, 2). Powstał wówczas cykl rzeźb pod wspólnym tytułem 'zamieszkiwanie'¹¹. Jednym z obiektów były 'schronienia'. Tworzyły je elementy form stworzonych ludzką ręką na wzór symbolicznych archetypów kryjówki, sytuowanych następnie w autorskiej aranżacji w środowisku naturalnym¹². Fotografia jako narzędzie utrwalania uzyskanych relacji staje się plastycznym środkiem przekazu metaforycznego obrazu.

Ten właśnie obraz jest źródłem refleksji. Dokonuje się w ten sposób powoływanie miejsc metaforycznych, wyobrażonych symbolicznym gestem i obramowanych fotograficznym kadrem. Unikalność relacji miejsca i czasu oraz nieodtwarzalność uwarunkowań tych szczególnych sytuacji przestrzennych, czynią ten środek przekazu medium nieuchwytności. Transponowane treści mają na celu wzbudzenie refleksji o procesie zamieszkiwania w różnych jego aspektach: od najbardziej intymnego, osobistego, po socjologicznie rozpatrywany problem ogólnospołeczny.

Podobnie będzie w przypadku, prezentowanego tu, autorskiego projektu planowanego w ramach Festiwalu Artystycznego 'Obrazy Ogniem Malowane', organizowanego przez Gdański Archipelag Kultury w październiku 2016 roku w formie ogólnodostępnej, tymczasowej instalacji na terenie przestrzeni publicznych osiedla mieszkaniowego w gdańskiej dzielnicy Zaspa. Światło i cień zbudują formy, powołane na krótki czas tego wydarzenia. Ukształtowanie obiektu nawiązujące do labiryntu (Ryc. 3, 4) ukaże zarazem niemożność i cel działania. Uzyskana przestrzeń będzie dodatkowo pretekstem dla wyeksponowania usytuowanych w tej przestrzeni pojedynczych rzeźb (Ryc. 5, 6) wpisujących w obiekt treści uzupełniające, aranżowanych *in situ*, w przestrzeni zastanej lokalnej zieleni i małej architektury. Zderzenie form i skali pozwolą doświadczyć unikalnych wrażeń, uwolnić myśli, stworzyć w wyobraźni odrębny, własny mikrokosmos: możliwość schronienia. Odbiorca zostanie przeniesiony w inny wymiar, pozalokalny. Zostanie wykreowane schronienie, nowe miejsce, które zaistnieje w nas samych sugerując możliwość budowania Domu we wnętrzach naszych umysłów jako alternatywę niewystarczającej rzeczywistości. Jak zauważa Bogdan Jałowiecki, *miejsce jest fragmentem kulturowej przestrzeni, której w toku*

¹⁰ Męcikał, gm. Brusy, 29 lipca - 7 sierpnia 2016.

¹¹ Na cykl składały się obiekty: 'schronienia', 'wmieszkiwanie', 'wmieszkiwanie blokowiska'.

¹² Na wystawie obiekt ten zaprezentowano w roboczej aranżacji ilustrującej skalę zamierzenia i intencję obok grafik ideowych i prezentacji fotograficznej (cykl) stanowiącej dokumentację działania artystycznego i będącej najpełniejszym w formie wyrazu przekazem zamierzonej idei i zawartej treści.

jej wytwarzania nadawano, mniej lub bardziej świadomie, różne znaczenia [10, str. 149]. Tak i to miejsce pełne będzie znaczeń doświadczonych i indywidualnie przynależnych, niedostępnych i nieoczywistych powszechnie.

Refleksje nasycone dodatkowymi wartościami, pozwalają dostrzegać relacje pomiędzy zaskakującymi chwilami w dowolnej skali. Matej Jaššo nie ma wątpliwości, że *osobowość człowieka, ale także – przenośnie – jakiegokolwiek innego podmiotu (firma, miasto) jest podstawą tożsamości: umożliwia w sposób absolutnie dokładny i jednoznaczny odróżnić jednostkę od setek jej podobnych. Oryginalne okazują się z reguły nie tyle poszczególne cechy charakteru czy właściwości, lecz ich konfiguracja* [11, str. 89]. Wystarczy zmienić sposób myślenia, zwrócić uwagę na swobodną dostępność może nieoczywistego, ale przystępnego każdemu rozwiązania. Wówczas przestrzeń, w której żyjemy może ujawnić się pięknem detali, urodą zderzenia z niedostrzeganą powszechnie niezwykłością.

5. PODSUMOWANIE

Ponieważ działania przestrzenne wpływają na jakość życia ludzi (działanie długofalowe) i na nasz stan psychofizyczny (w wyniku każdorazowego aktu odbioru), na poczucie jedności, tożsamości, identyfikacji (z grupą społeczną, regionem, przyrodą, tradycją), dlatego należy prowadzić je kompetentnie i z właściwą starannością utrzymywać lub wprowadzać ład przestrzenny. Celem działań twórczych powinno być podtrzymanie identyfikacji odbiorców/ użytkowników przestrzeni w grupie społecznej z zamieszkiwanym regionem, historią miejsca, przyrodą, naturalnymi warunkami geograficznymi, lokalnymi materiałami, barwami czerpanymi z natury i kultury, wzorami zdobniczymi opartymi o motywy przyrodnicze i wynikającymi ze wzbogaconej plastycznie myśli rzemieślniczej.

Wprowadzając analogię do stwierdzenia Petera Zumthora piszącego, że wartościowa architektura to ta, która kogoś porusza [18, s. 11], można powiedzieć, że blokowisko, którego istnienie w jego nijakiej, przytłaczającej fizyczności nie porusza wcale - wartościowe nie jest. Co więc mogłoby to poruszenie wzbudzić, jakie działania wywołają refleksje ukazujące je w innej, już nieobojętnej odsłonie, mimo, że wciąż niedoskonałej? Czy zaprezentowany projekt ma szansę poruszyć i pozostawić trwałe odniesienie do odczuwanego nastawienia emocjonalnego, doświadczanego podczas codziennego kontaktu?

Dom to nie tylko mieszkanie, niewielkie czy przestronne lokum, ale i przestrzeń, którą na co dzień przemierzamy oraz miejsca odświętne. To rytuały codzienności i wydarzenia niezwykle, unikalne. Jednak, przede wszystkim, to nasz sposób postrzegania rzeczywistości i ukazywania jej, poprzez własne gesty, innym ludziom. Działania, jak opisany powyżej projekt i wspomniany Festiwal Artystyczny, przyczyniają się zdaniem autorki do rewitalizacji obszarów o określonych niedoborach. W przypadku bezdusznych osiedli celem jest wzmocnienie poczucia dobrego zamieszkiwania. Przygotowana prezentacja pt. 'schronienie' ma aspirację przyczynić się do wzmocnienia wiary w siłę własnej wyobraźni i sens bacznego i wrażliwego doświadczania, nawet pozornie niekoniecznie sprzyjającego samorozwojowi otoczenia.

BIBLIOGRAPHY

- [1] Ballantyne A., *Deleuze & Guattari for Architects*, Thinkers for Architects series, Routledge, London and New York, 2007
- [2] Bańka A.; *Architektura psychologicznej przestrzeni życia. Behawioralne podstawy projektowania*. Gemini-Print, Poznań 1997
- [3] Böhm A., *Percepcja formy urbanistycznej*, [w:] A. Rapopr., *Teka Komisji Architektury i Urbanistyki*, tom XX, O/PAN, Kraków 1986
- [4] Bylina L., *Blokowiska... i co dalej?* [w:] *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury*, tom XXIX, Kraków 1997

- [5] Eco U., *Nieobecna struktura*, przeł. A. Weinsberg, P.Bravo, Wydawnictwo KR, Warszawa 1996
- [6] J.Gehl, *Miasta dla ludzi*, przekład Sz. Nogalski, RAM, Kraków 2014, s. 198
- [7] Gołaszewska M., *Kim jest artysta?*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1986
- [8] Gregotti V., *Inside Architecture*, Graham Foundation / MIT Press Series in Contemporary Architectural Discourse, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge 1996
- [9] Habraken N. J., *Palladio's Children: essays on everyday environment and the architect*. Taylor & Francis, New York 2005
- [10] Jałowiecki B., *Tożsamość ludzi, tożsamość miejsc*. [w:] *Tożsamość miejsca i ludzi. Gdańszczenie i ich miasto w perspektywie historyczno-socjologicznej*. red. Małgorzata Dymnicka, Zbigniew Opacki, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003
- [11] Jaśšo M., *Miasto jako osobowość*. s 88-93 w: *Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni. nr 1 [36] 2012 pt. Tożsamość po '89*. Kwartalnik Małopolskiego Instytutu Kultury, Wydawnictwo Małopolskiego Instytutu Kultury, Kraków 2012
- [12] Kurkowska A., *Istota indywidualnego projektowania domów*. [w:] *Badania Interdyscyplinarne w Architekturze 1 TOM 1*, Wydawnictwo Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej, Gliwice 2015
- [13] Lenartowicz K., *O psychologii architektury. Próba inwentaryzacji badań, zakres przedmiotowy i wpływ na architekturę*. Monografia nr 138, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 1992.
- [14] Misiągiewicz M., *O prezentacji idei architektonicznej*. Monografia 291, Seria Architektura, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2003
- [15] Rewers E., *Marginalizacja interpretacyjnej mocy kontekstu.*, s 6-15 w: *Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni. nr 1 [36] 2012, Tożsamość po '89.*, Kwartalnik Małopolskiego Instytutu Kultury, Wydawnictwo Małopolskiego Instytutu Kultury, Kraków 2012
- [16] Springer F., *13 pięter*. Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2015
- [17] Świątek G., *Gry sztuki z architekturą. Nowoczesne powiniwactwa i współczesne integracje*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2013
- [18] Zumthor P. *Atmospheres. Architectural Environments. Surrounding objects*. Birkhäuser - Publishers for Architecture. Basel, Boston, Berlin, 2006

O AUTORCE

Agnieszka Kurkowska – adiunkt, nauczyciel akademicki w Instytucie Wzornictwa Politechniki Koszalińskiej. Jej zainteresowania dotyczą wielu aspektów przestrzeni architektury, takich jak urzeczywistnianie treści poprzez obiekty architektoniczne, proces zamieszkiwania czy architektoniczna edukacja dzieci. Autorka podejmuje też działania z pogranicza architektury i sztuki poprzez ideowe rzeźby architektoniczne.

AUTHOR'S NOTE

Agnieszka Kurkowska - assistant professor, lecturer at the Design Institute in Koszalin University of Technology. Her interests concern many aspects of architectural fields such as realising the content through architectural objects, the dwelling process or the architectural education of children. The author sometimes undertakes activities combining art and architecture through ideological architectural sculptures.

Kontakt | Contact: email: agnszka@wp.pl

